معرفی کتاب
اطلس مفردات پزشکی ایران

سپیده هوشمند[الف]، فاطمه ابراهیمی[ب]*

[الف]گروه علوم و مهندسی باغبانی، دانشکدهٔ کشاورزی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران
[ب]گروه داروسازی سنتی، دانشکدهٔ طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران

چکیده

کتاب *اطلس مفردات پزشکی ایران*، یکی از منابع برجسته در زمینهٔ گیاهان دارویی و مفردات پزشکی سنتی ایران است. این اثر جامع، با ٤٥٦ صفحه و بررسی ٣٦٧ مفردهٔ گیاهی، حیوانی و معدنی موجود در بازار ایران، به معرفی دقیق گیاهان دارویی ایران می‌پردازد. ساختار کتاب شامل معرفی مفردات به‌ترتیب الفبایی، توضیحات علمی، تصاویر باکیفیت و اندازه‌گیری‌های دقیق برای کمک به شناسایی گیاهان است. علاوه‌بر این، فهرست‌های مفصل در انتهای کتاب، شامل نمایهٔ فارسی و غیرفارسی، جست‌وجو را آسان‌تر می‌کنند. نویسندگان با بهره‌گیری از منابع معتبر و به‌روز، این اثر را به‌عنوان یک مرجع علمی و کاربردی برای پژوهشگران، پزشکان و علاقه‌مندان به طب سنتی ایران ارائه کرده‌اند. از نقاط قوّت کتاب می‌توان به جامعیت مفردات موجود در بازار، تصاویر باکیفیت و دقّت علمی آن اشاره کرد. علیرغم قیمت بالا و نبود نسخهٔ دیجیتال، این کتاب به‌دلیل ارزش علمی آن در حفظ و ترویج دانش بومی و تقویت طب سنتی ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: گیاهان شفابخش؛ طب ایرانی؛ مفردات پزشکی

تاریخ دریافت: دی ۱۴۰۳
تاریخ پذیرش: دی ۱۴۰۳

مقدمه

کتاب *اطلس مفردات پزشکی ایران* از نشر ترنجان به قلم دکتر روجا رحیمی و حمیدرضا شیخان یکی از منابع برجسته در حوزهٔ گیاهان دارویی و مفردات پزشکی سنتی ایران است. این کتاب با ساختاری منظم و محتوایی جامع، به معرفی گیاهان دارویی ایران با تأکید بر اشکال آنها می‌پردازد و به‌عنوان یک مرجع کاربردی و علمی برای پژوهشگران، پزشکان، و علاقه‌مندان به طب سنتی محسوب می‌شود. این کتاب شامل ٤٥٦ صفحه و بررسی ٣٦٧ مفردهٔ گیاهی، حیوانی و معدنی موجود در بازار ایران می‌باشد. دارای فهرستی به‌ترتیب الفبا با نام رایج فارسی است و با مقدمه‌ای از استاد محمدرضا شمس اردکانی شروع شده است. یکی از چالش‌های اساسی در استفاده از منابع مکتوب طب سنتی ایران، شناسایی دقیق مفرداتی است که در این متون ذکر شده‌اند. بسیاری از این مفردات، امروزه با نام‌های متفاوتی شناخته می‌شوند و حتی گاهی شباهت ظاهری نام‌ها نیز نمی‌تواند نشان‌دهندهٔ تطابق کامل آنها از نظر ماهیت باشد. بنابراین، برای تشخیص صحیح این مفردات، بررسی ماهیت ذکرشده در منابع طب سنتی اهمیت زیادی دارد. باتوجه به اینکه بیشترین چالش در طب سنتی، استخراج نام علمی دقیق گونهٔ بحث‌شده در متون سنتی است، این کتاب می‌تواند در این مورد بسیار کمک‌کننده باشد. برخی کتب معتبر مانند *الشامل فی‌الصناعه الطبیه* و *مخزن الادویه* اطلاعات مفصّلی دربارهٔ

Hooshmand S, Ebrahimi F. Book introduction: Atlas of Materia Medica of Iran. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2025;15(4):299-302. doi:10.22034/15.4.8

Copyright © :Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

* فرد مسئول مکاتبات: ebrahimif@tbzmed.ac.ir

ماهیت مفردات ارائه داده‌اند. در آثاری مانند *الصیدنه فی الطب* و *تحفه المؤمنین*، به نام‌های مفردات در زبان‌ها و گویش‌های مختلف اشاره شده که می‌تواند برای شناسایی دقیق این مواد راهگشا باشد. عمده‌ترین مکان عرضهٔ مفردات در ایران، عطاری‌ها هستند. البته داروخانه‌های سنتی موجود در سلامتکده‌های طب ایرانی نیز این اقلام را ارائه می‌دهند. اما گاه مشاهده می‌شود که مفرداتی که در این مراکز فروخته می‌شوند با آنچه در منابع معتبر طب سنتی ذکر شده، متفاوت است. به‌عنوان مثال، به جای بادرنجبویه، چسبک عرضه می‌شود؛ یا به‌جای پرسیاوشان، سرخس؛ و به‌جای بنفشه، پنیرک. در کتاب‌های مربوط به مفردات، نام علمی پذیرفته‌شده برای هر گیاه به همراه مترادف‌های شناخته‌شدهٔ آن درج شده است. برای برخی گیاهان، چند نام علمی پیشنهاد شده که این موضوع ناشی از شباهت ویژگی‌های ذکرشده در منابع سنتی با گونه‌های مختلف گیاهی است. همچنین، بخشی از این کتب به معرفی بخش‌های قابل‌استفادهٔ مفردات گیاهی یا اشاره به ماهیت حیوانی و معدنی‌بودن آنها اختصاص دارد. در کنار این موارد، تلاش شده تا نام‌های دیگری که در کتب سنتی و بازار دارویی نوین برای این مواد به کار رفته، نیز ارائه شود.

شایان ذکر است که پیش از این، کتاب *متداول‌ترین گیاهان دارویی سنتی ایران* توسط مرحوم دکتر غلامرضا امین در سال ۱۳۸۷ تألیف شده بود که یکی از منابع ارزشمند و پرکاربرد در زمینهٔ شناسایی مفردات است. در کتاب حاضر، تلاش شده تا با الهام از این اثر و با افزودن مفردات بیشتر، نه‌تنها به مفردات گیاهی بلکه به مواد حیوانی و معدنی نیز پرداخته شود. تهیه برخی از این مفردات دشواری‌های فراوانی داشته و مستلزم صرف زمان و تلاش زیادی بوده است تا اطلاعات جامع‌تری در اختیار علاقه‌مندان این حوزه قرار گیرد. در پایان، نمایهٔ فارسی تمام اسامی مفردات ذکرشده در کتاب به‌ترتیب حروف الفبا گردآوری شده است. همچنین نمایهٔ غیرفارسی و نام‌های علمی مفردات موردنظر نیز براساس حروف الفبای انگلیسی آورده شده است. در انتهای کتاب نیز منابع مورداستفاده برای نگارش این کتاب شامل منابع سنتی و کتاب‌های ارزشمند اخیر گیاه‌شناسی همراه با سایت‌های معتبر آورده شده است.

دربارهٔ نویسندگان

دکتر روجا رحیمی استاد برجستهٔ داروسازی سنتی با سال‌ها تجربه در زمینهٔ تحقیق و تدریس می‌باشند؛ ایشان دارای پژوهش‌های متعددی در زمینهٔ اثرات درمانی گیاهان دارویی بوده و به‌عنوان یکی از مراجع معتبر در حوزهٔ داروسازی سنتی ایران شناخته می‌شوند. حمیدرضا شیخان پژوهشگر فعال در حوزهٔ گیاه‌شناسی و داروسازی، با تخصص ویژه در شناسایی و طبقه‌بندی گیاهان دارویی ایران می‌باشند؛ ایشان با مشارکت در پروژه‌های علمی مختلف، در مستندسازی و ترویج دانش بومی نقش مؤثری داشته‌اند.

ساختار کتاب

این کتاب در چند بخش اصلی تنظیم شده است که به‌ترتیب به موضوعات زیر می‌پردازد:

۱. مقدمه و کلیات: این بخش شامل توضیحاتی دربارهٔ اهمیت گیاهان دارویی در طب سنتی ایران و نقش آنها در درمان بیماری‌ها است. همچنین به توضیح روش‌شناسی نگارش و منابع علمی مورداستفاده پرداخته شده است.

۲. معرفی گیاهان دارویی: در این بخش، گیاهان مختلف با نظم الفبایی معرفی شده‌اند. برای هر گیاه، اطلاعاتی مانند نام علمی، نام‌های رایج محلی، ماهیت و تصویر گویا همراه با اندازه ارائه شده است.

۳. توضیحات: در ادامه، برای برخی از مفردات توضیحاتی در قابل شکل و اسم موجود در بازار و یا ترکیبات، مکانیسم‌ها و کاربردهای آن پرداخته شده است.

٤. تصاویر و عکس‌ها: بخش مهمی از کتاب به تصاویر باکیفیت از گیاهان اختصاص یافته است که تشخیص و شناسایی دقیق آنها را تسهیل می‌کند. همچنین تصاویر شامل خطوط اندازه‌گیری برای نمایش ابعاد و اندازه‌های بخش‌های مختلف گیاه هستند که دقت بیشتری در شناخت علمی گیاه فراهم می‌کنند. این تصاویر از بخش‌های مورداستفادهٔ هر مفرده در کتاب درج شده که کاربردی‌بودن آن را برای محقّقان افزایش می‌دهد.

تصاویر و اهمیت آنها

یکی از نقاط قوّت برجستهٔ کتاب، استفاده از تصاویر باکیفیت و دقیق برای هر گیاه است. این تصاویر نه‌تنها شامل عکس‌های واقعی از گیاه در اندازه‌های طبیعی خود هستند، بلکه شامل خطوط اندازه‌گیری برای نمایش ابعاد بخش‌های مورداستفادهٔ گیاه نیز می‌شوند که دقّت بیشتری در تشخیص و شناسایی علمی گیاهان ایجاد می‌کنند. تمامی این تصاویر توسط خود نویسندگان با دقت بالا در دفعات متعدد جهت به‌دست‌آوردن تصویر مطلوب عکاسی شده است. این ویژگی‌ها به‌طور قابل‌توجهی دقّت و کارایی کتاب را برای محقّقان و دانشجویان افزایش می‌دهد.

نقاط قوّت کتاب

۱. جامعیت اطلاعات: کتاب اطلاعات گسترده‌ای از گیاهان دارویی ایران ارائه می‌دهد.

۲. تصاویر باکیفیت و دقیق: تصاویر دقیق، خطوط اندازه‌گیری و نمایش بخش‌های مورداستفادهٔ گیاهان، شناسایی و کاربرد آنها را تسهیل می‌کنند.

۳. روش‌شناسی علمی: استفاده از منابع معتبر و به‌روز برای جمع‌آوری اطلاعات.

٤. کاربردی‌بودن: اطلاعاتی که به‌طور مستقیم در پژوهش‌های علمی و شناخت کاربردی مفردات قابل‌استفاده است.

نقاط ضعف کتاب

در دسترس‌نبودن نسخهٔ الکترونیکی ممکن است دسترسی به کتاب را محدود کند. همچنین قیمت نسبتاً بالا به دلیل چاپ باکیفیت و استفاده از تصاویر رنگی می‌تواند مانعی در استفادهٔ بیشتر از این مرجع باشد.

دلیل معرفی و اهمیت کتاب

کتاب *اطلس مفردات پزشکی ایران* به‌دلایل زیر یک منبع ارزشمند است:

- پشتیبانی از طب سنتی ایران: با گردآوری اطلاعاتی علمی و مستند از مفردات بومی ایران، به حفظ و ترویج دانش بومی کمک می‌کند.
- مرجع کاربردی برای پژوهشگران: اطلاعات موجود در کتاب، نیازهای پژوهشگران در حوزه‌های طب سنتی، داروسازی و زیست‌شناسی را برآورده می‌کند.
- کمک به شناخت دقیق گیاهان: تصاویر و توضیحات موجود به شناسایی دقیق و جلوگیری از اشتباهات احتمالی در انتخاب مفردات کمک می‌کنند.
- جامعهٔ هدف گسترده: مخاطبان اصلی کتاب، پزشکان طب سنتی، داروسازان، پژوهشگران، دانشجویان، عطاران و عرضه‌کنندگان مفردات پزشکی هستند.

نتیجه‌گیری

کتاب اطلس مفردات پزشکی ایران به‌عنوان یک منبع علمی جامع و کاربردی، نقش مهمی در شناخت، حفظ و استفاده از مفردات دارویی ایران ایفا می‌کند. نقاط قوّت فراوان آن، ازجمله تصاویر باکیفیت و جامعیت اطلاعات، باعث شده که این کتاب به یکی از منابع اصلی در حوزهٔ مفردات طب سنتی تبدیل شود. هرچند که برخی محدودیت‌ها مانند قیمت بالا ممکن است دسترسی به آن را برای همگان محدود کند، اما اهمیت و ارزش علمی آن غیرقابل‌انکار است.

تضاد منافع

این مقاله هیچ تضاد منافعی ندارد.

Book introduction:
Atlas of Materia Medica of Iran

Sepideh Hooshmand[a], Fatemeh Ebrahimi[b]*

[a]Department of Horticultural Science and Engineering, Faculty of Agriculture, Tabriz University, Tabriz, Iran
[b]Department of Traditional Pharmacy, Faculty of Persian Medicine, Tabriz University of Medical Sciences, Tabriz, Iran

Abstract

The "Atlas of *Materia Medica* of Iran" serves as a leading reference in the field of medicinal plants and terminology of traditional Persian Materia Medica. This comprehensive 456-page book, reviews 367 plant, animal, and mineral Materia Medica commonly found in the Iranian market, offering an accurate identification of Iranian medicinal flora. The book is systematically organized, presenting Materia Medica in alphabetical order alongside scientific explanations, high-quality images, and accurate measurements to aid plant identification. Additionally, it features detailed appendices, including both Persian and non-Persian indices to facilitate easy navigation. Utilizing reliable and contemporary sources, the authors have crafted this book as a scientific and practical guide for researchers, healthcare professionals, and individuals interested in traditional Persian medicine. The highlights of this atlas include its thorough coverage of market available Materia Medica, high quality visual content, and scientific rigor. Although the high price and the absence of a digital version may be drawbacks, the book remains invaluable for preserving and promoting indigenous knowledge and enhancing the practice of traditional Persian medicine

Keywords: Medicinal plants; Persian Medicine; Materia Medica

Corresponding Author: ebrahimif@tbzmed.ac.ir

Hooshmand S, Ebrahimi F. Book introduction: Atlas of Materia Medica of Iran. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2025;15(4):299-302. doi:10.22034/15.4.8

Copyright © :Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.